George RUSNAC

ORIGINEA ROMÂNESCULUI *TEAFĂR* (I)

Rezonanțele aparent străine ale românescului *teafăr* „întreg, nevătămat, neatins"; „zdravăn"; „neted"; „cu mintea întreagă, sănătos la minte" [DLR – 1: et. nec.] i-au tentat pe etimologi să caute originile acestui cuvânt în limbile cu care româna a fost mai mult sau mai puțin în contact. H. Tiktin [2] a încercat să-l raporteze vechiului bulgar **tehĭnŭ* „al lor", fără a putea explica evoluția sensului. A. Scriban [3] și L. Șăineanu [4] au apelat la v. sl. *tvrŭdŭ* „tare țeapăn". G. Giuglea [5, p.232] invoca un etimon elin reconstruit **trafĕros* „om tare, gras, îndesat, voinic, sănătos" (= adj. v. gr. *traferos* „ferm, solid, gras, bine hrănit"), care ar fi dat „rom. *t(r)afăr*, pl. *teferi*, și apoi sg. refăcut *teafăr*". Nu excludea nici sursa **tréfaros* „sub influența verbului *trefesthai* și *trefo* din aceeași familie". Mai târziu, renunță în favoarea altui etimon grecesc – *triferos* „gingaș": „În ceea ce privește sensul, dezvoltarea noțiunii «tânăr, proaspăt» a pornit de la plante, fructe, carne și a ajuns apoi la «nealterat, sănătos, puternic»" [5, p. 102-103]. A. Cioranescu [6] admite în calitate de etimon ngr. *statheros* „constant, ferm, stabil", ca apoi să-l respingă, cum face și cu ipotezele avansate până la el, notând „Origen desconocido". Această marcă se va extinde în multe dicționare (DLR [1], SDE [7], DEX [8] etc.): „Origine necunoscută".

Ulterior, s-au făcut și alte încercări de a identifica originea rom. *teafăr*. Astfel, Reichenkron (apud A. Poruciuc [9, p. 90]) trimite la radicalul indoeuropean reconstruit **steip*-, cu varianta **ste(i) b(h)* „prăjină"; „stâlp"; „țeapăn", supoziție necoroborată de datele unor comparații credibile. M. Gabinschi [10, p. 102-103], fără a pretinde că dă „o etimologie sigură", se orientează spre germanul *tapfer* „îndrăzneț, curajos, dârz"; (sens învechit) „bun, cumsecade, conștiincios", care în germana veche însemna (sub formă de *tapfar*) „greu", iar în germana medie de sus (ca *tapfer, dapfer, tapfel*) avea sensul de „tare, trainic, stabil"; „plin, gros"; „greu" [10, p. 102]. Anterior, în privința

BDD-A20630 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 13:57:54 UTC)

germ. *tapfer*, G. Giuglea [5, p. 102] menționa: „Unii s-au gândit la germ. *tapfer* (!), care nu poate fi apropiat nici formal, nici ca sens". Ca să treacă peste aceste impedimente, M. Gabinschi [10, p. 103] avansează opinia: „e posibil ca *teafăr* să fie un împrumut vechi dintr-o limbă germanică. Lipsa lui în daco-romanica sud-dunăreană și finalul *-făr*, eventual dintr-un *-far* sau *-fer* (nu *-per*) ar indica un împrumut tocmai din germana veche (cu mutarea a doua a consoanelor) în dacoromână". Revenind asupra problemei, A. Poruciuc subliniază [9, p. 91] că „unul dintre meritele interpretării lui Gabinschi este constatarea: «nu s-a găsit nimic mai apropiat de *teafăr*» nici printre «relictele autohtone, nici în albaneză, nici în limbile baltice»".

Asupra acestei constatări și asupra tranșei sufixale a lui *teafăr* ne vom opri ceva mai jos, acum să vedem ce propune A. Poruciuc. Dându-i dreptate lui C. Diculescu, care „susținea posibilitatea ca un anume număr de cuvinte referitoare la credințe păgâne să fi fost împrumutate de autohtonii Daciei (mulți deja creștini) de la goto-gepizi" [9, p. 102], A. Poruciuc alege germ. *Zauber* „farmec, vrajă", pentru a ajunge la reconstrucția „germanică comună" **taubra-* / *taufra*, precum și la „formele mai arhaice ale v. engl. *teafor* și v. scand. *taufr*", iar prin incursiuni în domeniul etrusc, la hidronimul *Thepri* (lat. *Tiberis*, it. *Tevere*) și la antroponimele *Theprie* / *Thefari* / *Thefri*, ca să conchidă, în urma unor manipulări fonetice și semantice, că rom. *teafăr* „a păstrat o legătură cu anume sensuri ale magiei albe" [9, p. 99] și împreună cu „rudele sale germanice ne trimit la o fază mai arhaică, anume cea reflectată de formula «să rămână curat, luminat» din finalul descântecelor românești. Acel «luminat» explică cel mai bine legătura dintre familia lui *teafăr* și magia albă implicată de termenii de tipul i. -e. **deiw-* «a străluci», înainte ca ei să ajungă să desemneze divinități celeste antropomorfe. „Ne întoarcem deci, prin *teafăr*, la originile ritualurilor de purificare și protecție, prin stropire, presărare sau ungere cu substanțe magice precum ocrul roșu (în postură de sânge neperisabil)" [9, p. 114].

De fapt, nici studiul lui A. Poruciuc [9] nu depășește deficiențele cercetărilor anterioare în materie de etimologie: fetișizarea elementului fonematic al semnului lingvistic, corelată cu tratarea fantezistă a laturii semantice a acestuia, exagerarea influențelor și ignorarea factorilor genetici interni. A descoperi origini străine pornind de la simple asemănări fonematice și fără proba unor certe legături semantice, ci doar în baza unor închipuite transformări de sens, e la fel cu a declara înrudirea unor persoane invocând exclusiv similitudinile lor fizionomice.

Interminabilele tatonări în diverse limbi pentru a da de urmele rom. *teafăr* riscă să fie sortite eșecului atâta timp cât nu se încearcă a dibui firul călăuzitor în sistemul lexical al limbii române, de unde ar trebui să pornească căutările. Convingerea lui M. Gabinschi [10], susținută de A. Poruciuc [9, p.103], că „nici printre relictele autohtone" „nu s-a găsit nimic mai apropiat de *teafăr* decât germ. *tapfer*" e infirmată de datele vocabularului românesc. Pe lângă sensurile pe care le dă H. Tiktin [2], rom. *teafăr* mai are un sens, regional, ignorat de etimologi: „neted" [DLR – 1]. Acesta ne oferă multcăutata soluție, deschizând căi mai apropiate și mai sigure decât cele străine spre conținutul și expresia altor cuvinte (din același

BDD-A20630 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 13:57:54 UTC)

sistem): *a se tăfărăgi* „a se strivi” [DLR – 1: v. *tăfăragă*] (indigen, v. cuv. următor), *tăfăragă* (*tăfăreagă, tăvăragă, tefăragă, tefereagă* etc.) „brânză de vacă”; „mâncare proastă”; „terciuială groasă (de mămăligă cu lapte)” [DLR – 1: „Din bg., rus. *tvorog*] (indigen, dovadă aloetia tranșei radicale: *tăf- / tăv- / tef-*; postverbal, etem: <strivеală>), *a (se)teflegi* „a (se) strivi, a (se) turti” [DLR – 1: „Formație onomatopeică”], *a tefli* „a face, a făuri” [DLR – 1: et. nec.] (indigen, v. cuv. precedent), *a tefli (a tufli)* „a înfunda, a îndesa, a plesni”; „a lovi pe neașteptate pe cineva”; „a înfuleca”; „a ascunde ceva repede (în sân, în traistă sau în buzunar) [DLR – 1: „Formație expresivă”] (e același cuvânt cu cel precedent) *a ștefăni* „a fura cu îndemânare”; *a o ștefăni*, a o șterge” [DLR: et. nec., cf. n. pr. *Ștefan*] (indigen, etem: <mișcare repezită>), *ștefănie* „lovitură dată cu palma” [DLR: et. nec], *a tofăi (a toflăi)* „a fleșcăi, a pleoscăi”; „a merge greu, încet, anevoie” [DLR – 1: „Formație onomatopeică], *toflă* „opincă sau cizmă ruptă”; „găină cu picioarele acoperite cu pene” [DLR – 1: < germ. *Toffel* „papuc”] (indigen, din *a toflăi*, supra), *a tufăi* „a bate, a lovi, a pocni” [DLR – 1: „cf. *a tofăi*”], *a se toflegi (coflegi)* (despre fructe) „a se muia, a se strica, a se fleșcăi” [DLR: „cf. *coflegi*”, et. nec.; G. Giuglea [5, p. 291: < lat. **conflexire* „a deveni moale de tot, a-și pierde consistența”] (indigen, cf. A. Cioranescu [6], SDE [7], *tofolean* „hamei” [DLR – 1: et. nec.] (indigen, etem: <cocoloș>), *toflică* „denumire generică pentru peștele mărunt” [DLR – 1: et. nec.] (indigen, etem: <fărâmă>), *tofleu* (*tufleu, tuleu, tujlean, tușlean, dujlean* etc.) „tulpina porumbului” [DLR – 1: „cf. *tuleu, tujlean*”, cf. scr. *tulaj*] (indijen, etem: <umflătură>), *tufec* (*tiufec*) (învechit) „pușcă” [DLR – 1: < tc. *tüfek*] (indigen, etem: <pocnitoare>; intersectat cu corespondentul turcesc), *tufec* (învechit și regional) „saltea” [DLR – 1: < rus. *t'ufeak*] (indigen, etem: <(obiect) umplut>; intersectat cu corespondentul rusesc), *tufăt* (*tuhăț, tucăț*) „plapumă groasă, umplută cu fulgi” [DLR – 1: <germ. *Tuchet*>] (indigen, etem: v. cuv. precedent; intersectat cu elementul german), *tuhan* „vânt puternic” [DLR – 1: „cf. rus. *tuha* „viscol”, tc. *tufan* „furtună”] (indigen, v. *a tufăi*, supra), *tuharcă* (*toharcă, tohoarcă, tihoarcă* etc.) „cojoc mare ciobănesc, făcut din piei de oaie neprelucrate (cu lâna în afară)”; „obiect de îmbrăcăminte sau de încălțăminte mare și greu de purtat” [DLR – 1: et. nec.] (indigen, etem: <greoi>), *a (se)tohoci* „a (se) fărâmița, a (se) zdrobi”; (despre îmbrăcăminte și încălțăminte) „a se uza” [DLR – 1: v. *tohoc*, et. nec.] (indigen, v. *a tufăi*, supra), *tohoc* (*torhot, tăoc, tuoc* etc.) „toriște”; „lână măruntă, de calitate inferioară, care cade la scărmănat”; „noroi”; „murdărie” [DLR – 1: et. nec.] (indigen, etem: <fărâmă>), *rohai* „loc rău, rupt de apă” [DLR – 1: et. nec.] (indigen, etem: <surpătură>), *rovină* „groapă, adâncitură, surpătură de teren, râpă”; „loc mlăștinos, mocirlă”; „tufiș foarte des” [DLR – 1: < bg. *rovina*] (indigen, eteme: <lăsătură>, <desiș>) etc.

Sensul „neted” pe care îl exprimă rom. *teafăr* declanșează lanțul aloetic deschis al tranșei radicale *teaf-*: *tăf- (tăv- / tef- / tof- / cof- / tog- / toh- / tor- / tr- / tuf- / tuh- / tuj- / tuș- / duj- / roh- / rov-* etc., legat de „curgerea” etemică <a strivi>, <a strânge>, <a făuri>, <a bate>, <a îndesa>, <a fărâmița>, <a închide>, <a stinge>, <a înțepa>, <a aprinde> etc., ce acoperă toate sensurile seriei lexicale respective (inclusiv polarizarea etemică <mare> / <mic>, prin puntea de legătură <a strânge>, și trecerea de la „mic” la „roșu”, prin ligamentul etemic <aprins>).

BDD-A20630 © 2008 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 13:57:54 UTC)

Nu poate fi susținută nici germanitatea tranșei sufixale *-ăr* din *teafăr*. Acest morfem apare și în structura altor vocabule românești indigene: *licăr* „sclipire" [DA – 11, s.v. *licări*: et. nec.; respingând ipoteza lui S. Pușcariu – 12, p. 737, care invocă lat. *liquor* „fluiditate" și derivatul ipotetic **liquorare* „ a se scurge", cu „trecerea de sens de la «a curge» la «a străluci»" ca în *liquere* „a fi curgător, limpede, luminos", DA – 11 intuiește corect soluția: „Mai probabil avem un derivat de la tulpina onomatorică *lic*"], *lipăr* „arșiță de soare" [DA, fără et.] (indigen, din onom. *lip!*, „evocă sunetul produs de o lovitură cu palma"), *mocărțan* (*mocârțan*) „mocan"; „bădăran" [DLR – 1] (A. Cioranescu [6], s.v. *moacă*: „Creație expresivă") etc., ceea ce denotă originea sa indigenă, spre deosebire de *-ăr* venit din germană, odată cu împrumuturile de tipul *laibăr* (obiect vestimentar) [DA – 11: < săs. *leibel*], *mahăr* „personaj influent" [DLR – 1: <germ. *Maher*], *ștecăr* „piesă la capătul unui șnur electric, care face contactul cu rețeaua electrică" [DLR – 1: < germ. *Stecker*] etc.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. DLR – Academia Română. *Dicționarul limbii române*, serie nouă (literele M, N, O, P, R, S, Ș, T, Ț, U, V, W, X, Y, Z), București, Editura Academiei, 1965-2005.

2. H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, 2., überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1985-1989.

3. Aug. Scriban, *Dicționaru limbii românești*, Iași, Presa Bună, 1939.

4. L. Șăineanu, *Dicționar universal al limbii române*, Craiova, Samitca, 1935.

5. G. Giuglea, *Fapte de limbă: mărturii despre trecutul românesc*. Ediție îngrijită de Florența Sădeanu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.

6. A. Cioranescu, *Diccionario etimológico rumano,* Universidad de la Laguna, 1958-1966.

7. SDE – Academia de Științe a R.S.S. Moldovenești. Institutul de Limbă și Literatură. *Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești*. Redactori: N. Raevschi, M. Gabinschi, Chișinău: Redacția Principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, 1978.

8. DEX – Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan". *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a, București, Univers Enciclopedic, 1996.

9. A. Poruciuc, *Confluențe și etimologii*, Iași, Polirom, 1998.

10. M. Gabinschi, *Etimologii* // RLȘL, 1993, nr. 5, p. 97-104.

11. DA – Academia Română. *Dicționarul limbii române*, serie veche (literele A – B, C, F – I, D – De, J, L – Lojniță), București, Socec et comp. și C. Sfetea, 1915-1949.

12. S. Pușcariu, *Etimologii* // Dacoromania, IV, partea a 2-a, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul", 1927, p. 671-738.

BDD-A20630 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 13:57:54 UTC)